

CROATICA CHRISTIANA PERIODICA

ČASOPIS INSTITUTA ZA CRKVENU POVIJEST
KATOLIČKOG BOGOSLOVNOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

God. XXVI

Zagreb 2002.

Broj 50

UDK 949.75:711.4 (Stridon)
Izvorni znanstveni rad

JERONIMOV OPPIDUM STRIDONIS

Lujo MARGETIĆ, Rijeka

Autor utvrđuje relevantna vrela za ubikaciju Stridona, Jeronimova rodnog mjesta, ispituje opseg kompetencije comes Italiae, spomenutog u Notitia dignitatum i vijesti o provincijama u Laterculus Veronensis i Laterculus Polemii Silvini, i upozorava na to da je u Jeronimovo doba već odavno postojala provincia Savia pa se zbog toga Jeronimov podatak da Stridon leži na granici Dalmacije i Panonije najvjerojatnije odnosi samo na onaj dio Dalmacije koji leži uz Pannonia secunda.

I.

Literatura o ubikaciji Stridona, rodnoga grada sv. Jeronima, u pravom je smislu te riječi postala nepregledna. Od novijih radova treba istaknuti na prvome mjestu M. Suića, koji je 1986. tome pitanju posvetio opširan članak,¹ u kojem se osvrnuo na dosadašnje prijedloge, zauzeo prema njima kritičko stajalište, ukazavši na njihove nedorečenosti i neprihvatljivosti i predložio svoje rješenje. Njegov je rad dobio zasluženu pohvalu zbog iscrpnosti i uvjerljivosti argumentacije.² Smatramo da ne bi imalo smisla u ovome radu ponovno nabrajati sve autore i analizirati njihove teze i dokaze pa u tom pogledu upućujemo na upravo spomenuti Suićev rad. Ali, s obzirom na to da je središte svih teorija ipak tek nekoliko izvornih podataka, bit će od koristi dati prije svega pregled vrela koja stoje na raspolaganju. Njih je, nažalost, vrlo malo.

Prvo je i kudikamo najvažnije vrelo sam Jeronim, koji u svom radu pisanom 392. za sebe kaže:

¹ M. SUIĆ, »Hijeronim Stridonjanin – građanin Tarsatike«, *Rad JAZU*, 426, 1986., 213 – 278.

² V. npr. R. BRATOŽ, *Il cristianesimo aquileiese prima di Costantino*, Udine-Gorizia, 1999., 267 i 456: *sinora il miglior tentativo di localizzare nel retroterra nordoccidentale di Tarsatica*; ISTI, *Vpliv oglejske cerkve na vzhodnoalpski in predalpski prostor od 4. do 8. stoletja*, Ljubljana, 1990., 24 i d. ; ISTI, »Die Geschichte des frühen Christiantums im Gebiet zwischen Sirmium und Aquileia im Lichte der neueren Forschung«, *Klio*, 72, 1990., 533-536. Usp. ISTI, *Vpliv oglejske cerkve na vzhodnoalpski i predalpski prostor od 4. do 8. stoletja*, Ljubljana, 1990., 65.

Hieronymus natus patre Eusebio, oppido Stridonis, quod a Gothis eversum Dalmatiae quondam Pannoniaeque confinium fuit,³ tj. Jeronim, rođen od oca Euzebija u gradu Stridonu, koji je, porušen od Gota, bio nekoć na granici Dalmacije i Panonije.

Drugi je podatak vijest biskupa Paladija Galate, koji, nakon što se posvadio s Jeronimom, spominje ga kao *Ιερωνυμὸς τις ἀπὸ Δαλματίας*, tj. neki Jeronim iz Dalmacije.⁴

Ne dolaze u obzir ovi podaci i vijesti:

- podatak iz krivotvorenog natpisa o navodnoj granici između Salvijata i Stridona,⁵
- potpis biskupa Domna na aktima Nicejskog koncila iz 325.: *Domnus Sirmiensis*, što se pogrešno čitalo kao *Domnus Stridonensis*.⁶

Domišljanja kasnijih pisaca ne mogu se smatrati »vrelima«, već isključivo njihovim interpretacijama onoga što su pročitali. Tako Toma Arcidačkon piše da se granica hrvatskoga kraljevstva protezala »prema moru do grada Stridona, gdje je sada (kurziv L. M.) granica Dalmacije i Istre«. Još 1983. naglasili smo da je Tomin podatak samo njegova kombinacija: »Prema toj vijesti Tome Arcidačkona činilo bi se kao da je tajanstveni grad Stridon – današnji Trsat!« i nakon kraće diskusije tog odlomka dodali: »Nažalost, Toma je iz života sv. Jeronima znao samo za podatak *oppido Stridonis, quod a Gothis eversum, Dalmatiae quondam Pannoniaeque confinium fuit* pa ga je malo 'dotjerao' spominjanjem Istre i granice hrvatsko-ugarskog kraljevstva u XIII. stoljeću.«⁷ Isto tako nije vrelo ni Valarsijev komentar Jeronimova podatka o Stridonu: »(...) granično mjesto, na kojem je bio Stridon, treba tražiti u skrajnjem i istočnom dijelu, gdje se nalaze krajnje granice Panonije, koje tamo zaokreću prema sjeveru. Istra završava na granici Liburnije i Panonije, i ovdje, uzevši u obzir planinu Okru, gdje počinje istarska provincija, s pravom treba smjestiti Stridon.«⁸

II.

Granica između Italije i Dalmacije u vrijeme dominata predmet je žustrih prepirka među autorima. Ovdje nas zanima samo razdoblje u doba sv. Jeronima. Nekoliko podataka mogli bi pri rješavanju tog problema biti od koristi.

Prije svega, mladi cesar Julijan, budući car, sastavio je u zimi 358. – 359. govor u pohvalu tadašnjeg cara Konstansa,⁹ u kojem prigodom opisa careve pobjede nad uzurpatorom Magnencijem 352. opisuje granicu Italije ovako: »(Akvileja) leži u podnožju Alpa. To su

³ De viris illustribus, MIGNE, *Patrologia latina* (dalje PL), II, 756.

⁴ MIGNE, PL, XXXII, 1233; SUIĆ, *nav. dj.* (bilj. 1), 223.

⁵ Usp. SUIĆ, *nav. dj.* (bilj. 1), 219 i d. s diskusijom.

⁶ Usp. SUIĆ, *nav. dj.* (bilj. 1), 222.

⁷ L. MARGETIĆ, *Tarsatica. Izvori za pravnu povijest Rijeke*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 4, 1983., 442 – 443. Suić, *nav. dj.* (bilj. 1), 232, bilj. 93, naše riječi zabunom interpretira kao da navodno tvrdimo da je ovaj »tajanstveni grad Stridon« bio na mjestu današnje Rijeke.

⁸ SUIĆ, *nav. dj.* (bilj. 1), 231 donosi latinski tekst. On smatra ova Valarsijeva domišljanja kao »pravo« vrelo na kojem onda, uz ostalo, temelji svoju tezu o Stridonu kao gradu na širem ageru Tarsatike.

⁹ J. BIDEZ, *L'Empereur Julien*, Tome I, Discours de Julien César, Pariz, 1932., gl. 17.

goleme planine (...), koje počinju uz more, koje nazivamo Jonskim,¹⁰ i koje ograđuju tadašnju Italiju od Ilirika (...) pa sve što leži s ove strane Alpa do Jadranskog mora (...) ima čast tako se zvati. Prema istoku nalazi se alpski zid.«¹¹

Nadalje, u *Notitia dignitatum* spominje se *comes Italiae*¹² (odnosno, kako ga se naziva u njezinu uvodnom dijelu, *comes rei militaris*¹³ *Italiae*¹⁴). Ispod toga naslova nalazi se nacrt, na kojem se vidi utvrda s dva zida, od kojih svaki pokriva po jedan visoki gorski lanac. S lijeve strane gorja i zidina nalazi se natpis ITALIA, i to upravo iznad utvrde. Tekst objašnjava: *4 Sub dispositione viri spectabilis comitis Italiae 5 Tractus Italiae circa Alpes*. Neobično je da je list na kojem se nalazi *XXIV Comes Italiae* izrezan i naknadno pridodan zajedno s listom *XXVII Comes Argentoratensis* poslije *XXIX Comes Britanniae*. Druga je neobičnost u tome što jedino kod njih dvojice nisu popisane ni vojne jedinice ni osoblje njihovih ureda. Znači li to da su ta dva *comites* bila bez vojnih jedinica i ureda? Posebno za *comes Italiae* otvara se dodatno pitanje: Nisu li pod njime *duces*, graničari, npr. *Pannoniae primae et Norici ripensis*,¹⁵ *Raetiae primae et secundae*?¹⁶ Ali, sva su ta pitanja marginalnog značenja i u njih ovdje ne možemo ulaziti.

Smatramo kako ne bi smjelo biti sumnje da je *comes Italiae* raspolagao stalnom vojskom (tzv. *comitatenses*) za razliku od pograničnih *duces*. A to nas onda dovodi do zaključka da je *comes Italiae* zapovijedao vojskom koja se nalazila u istočnom dijelu Italije, drugim riječima da se Italija u to vrijeme protezala do rimskog zida, tj. do *claustra Alpium Iuliarum*.

Razumno je pretpostaviti da je civilna vlast u provinciji *Venetiae*,¹⁷ namjesnik provincije s uglednom titulom *consularis*, obuhvaćala ager gradova sjeveroistočne Italije, uključivši i Istru, a da je *comes Italiae* uz vojničku vlast nad Akvilejom i drugim susjednim gradovima imao na području *claustra Alpium Iuliarum* ne samo vojničku nego i civilnu vlast, zato što je taj dio Italije bio osobito osjetljiv i ranjiv zbog opasnosti koje su neprekidno vrebale i zato što je planine koje su s te strane okruživale Italiju bilo relativno lako prijeći. Naime, premda su s te strane Italije postojale rimske provincije *Noricum*, *Pannonia prima*, *Savia* i

¹⁰ Tj. Jadranskim.

¹¹ A. STARAC, *Rimsko vladanje u Istriji i Liburniji*, II, Pula, 2000., 67 tvrdi da »Julijan, kasnije car (...) govori o tradicionalnoj granici Italije na Raši, uspostavljenoj u augustejsko doba«. Ali Julijan uopće ne govori o »granici na Raši«. Po svemu se čini da je autorica pogrešno razumjela našu interpretaciju Julijanovog govora (L. MARGETIĆ, »Odnosi Liburnije i Istre u antici u ranom srednjem vijeku«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 35, 1993., 41–42). Tamo smo istaknuli da »začudo do sada nije obraćena pozornost na prvorazredno vrelo iz sredine IV. stoljeća« iz kojeg bi, prema našem mišljenju, pod Alpama prema Julijanovu opisu trebalo razumjeti i Učku pa bi iz toga, smatrali smo, dalje proizlazilo da je »granica« na Raši ostala nepromijenjena, za razliku od Degrasija, po kojem je oko 170. Italiji priključeno područje do Crikvenice i kasnije granica opet povučena na Rječinu. Ovu našu interpretaciju autorica je shvatila kao da Julijan »govori o granici na Raši«. Pritom autorica ne spominje naš upravo spomenuti rad iz 1993., tako da iz njezina teksta proizlazi kako je riječ o njezinoj vlastitoj tezi.

¹² O. SEECK, *Notitia dignitatum* (dalje *Not.*), Berolini, 1876., 173 Occ. XXIV, 1.

¹³ *Not.* 104: Occ. 30.

¹⁴ *Not.* 104: Occ. 31.

¹⁵ *Not.* 104, 196: Occ. I, 41: XXXIV.

¹⁶ *Not.* 104, 199: Occ. I, 443: XXXV.

¹⁷ *Not.* 108: Occ. II, 7 i 11.

Dalmatia, ipak se to područje s pravom osjećalo kao neka vrsta graničarskog terena. To je po našem mišljenju razlog zašto je i *Emona* (Ljubljana) već u 2. st. n. e. pripala Italiji. Time je granica Italije pomaknuta prema Atransu (Trojane) oko 30 km sjeveroistočno od Emone, gdje se mogla preko tamošnjeg prijevoja organizirati obrana od eventualnog prodora na prostoru, koji je ipak još dosta udaljen od »prave« Italije. Nadalje, to je razlog zašto je *comes Italiae* čuvao *tractus Italiae circa Alpes* – a da se ipak i dalje smatralo da je Učka najjužniji dio Alpa, koji je dijelio »pravu« Italiju od Dalmacije. Granica »prave« Italije, tj. 10. regije (*Venetia et Histria*) nalazila se između *Tergeste* i Tarsatike, približno u jednakoj udaljenosti od oba grada i nije se mijenjala stoljećima¹⁸ – ali je na području istočno i sjeveroistočno od toga vojnu i civilnu komandu imao *comes Italiae*. Nije posve jasno kada je organizirana posebna vojno-upravna teritorijalna jedinica pod vlašću *comes Italiae*, jer o njemu postoje vijesti jedino u *Notitia dignitatum*. Kada je, mnogo kasnije, u gotsko doba, došlo do reorganizacije, razumljivo je da je *Emona* pripala Saviji.

Južni dio obrambenih zaštitnih zidina od Tarsatike do Prezida i dalje izgrađen je nedvojbeno istodobno s bedemima Tarsatike. Kako su druge tvrđave zaštitnog pojasa Julijskih Alpa sagrađene mnogo ranije, npr. *Castra* (Ajdovščina), *Ad Pirum* (Hrušica), *Nauportus* (Vrhnika) i kako se najduži potez zaštitnih zidova proteže od Tarsatike prema sjeveru, to je očito da je glavna vojničko-građevinska djelatnost pri kraju 4. stoljeća bila upravo pretvaranje Tarsatike u važan vojni centar, koji je trebao onemogućiti prodor neprijateljskih četa u Italiju cestom od Senja preko Tarsatike prema *Tergeste* i Akvileji. Zato je malo vjerojatno da je *Tarsatica* pretvorena u neku vrstu velikoga vojnog logora tek 388., jer je car Maksim provalio iz Galije u Italiju 387. godine. Maksim je mogao i morao pretpostaviti da će Teodozije navaliti cestom koja je vodila od Sirmija preko Siscije i Emone – a to se doista i dogodilo. Usto, još se u ljeto 387. Akvileja, dakle i područje Julijskih Alpa, nalazila u rukama cara Valentinijana II.¹⁹, pa kako je već u kolovozu 388. Teodozije prodro do Akvileje, to bi za Maksimovu izgradnju moćnih zidova oko Tarsatike preostalo premalo vremena, utoliko više što je Teodozije već u prosincu 388. krenuo iz Soluna prema Sirmiju.²⁰ Zato nam se čini da je podizanje bedema oko Tarsatike došlo odmah poslije 379. kada je na cijelom balkanskom području zavladao velika nesigurnost i strah zbog pobjede Vizigota nad rimskom vojskom i strašnih pljačkaških pokreta barbarske soldateske po cijelom Balkanu. Opasnost, koja je prijetila iz dubine balkanskog područja, mogla se otkloniti podizanjem obrambenih zidova oko gradova jer pljačkaške čete nisu imale volje upuštati se u dugotrajna opsjedanja gradova kad su im na raspolaganju stajala bogata nezaštićena mjesta. Zato Eunapije dobro kaže na jednom mjestu da su se tom prigodom spasili samo »dobro izgrađeni gradovi«²¹ i to »zbog zidova i obrambenih građevina«.²²

¹⁸ O tome detaljnije L. MARGETIĆ, »Accenni ai confini augustei del territorio tergestino«, *Atti*, X, Centro di ricerche storiche, Rovinj, 1979. – 1980., 75 – 101, zemljovid na str. 76.

¹⁹ O. SEECK, *Geschichte des Untergangs der Antiken Welt*, 4. izd., Stuttgart, 1921., IV, 209.

²⁰ *Isto*

²¹ Eunapios, frgm. 42 (ed. L. DINDORF, *Historici Graeci minores*, I, 1870.).

²² K. ŠAŠEL, »Die regionale Gliederung in Pannonien, Raumordnung im Römischen Reich«, *Zur regionalen Gliederung in den gallischen Provinzen, in Rätien, Noricum und Pannonien*, München, 1989., 60 sada i u *Opera Selecta Šašel*, Ljubljana, 1992., 693.

Koje je područje obuhvaćala vojna i civilna vlast *comesa Italiae*? Smatramo da je on imao takvu punu vlast upravo nad *claustra Alpium Iuliarum*, tj. na području sjeverno od Čićarije, u granicama koje okružuju mjesta *Castra* (Ajdovščina) – *Ad Pirum* (Hrušica), *Longaticum* (Logatec) – Rakitna – Gradišće – Nadleški hrib – Snježnik – *Tarsatica*. Pritom treba uzeti u obzir okolnost da je izgradnjom moćne utvrde *Tarsatica* došlo do bitne promjene u organizaciji gradske općine (*civitas*) Tarsatike. Ona je negdje do 4. stoljeća bila omanji grad, koji je kako-tako živio od trgovine koja se odvijala između Kvarnera i područja oko Emone. Militarizacija je od Tarsatike učinila jedno od glavnih vojnih uporišta. Vojna jedinica, koju se smjestilo u Tarsatici zajedno s njezinim časnicima, potpuno je izmijenila profil društvenih slojeva. Glavnu riječ u gradu preuzimaju časnici, opskrba vojske zauzima u mjesnim financijama odlučujuću ulogu, a mnogi mladi Tarsatičani radije će se posvetiti vojnoj službi nego trgovačkoj djelatnosti, to više što se u novonastalim skrajnje nesigurnim prilikama od trgovine nije moglo očekivati bogzna kakve dobiti. Ako je ager Tarsatike i imao u ranije doba neko značenje, u novim okolnostima on je uvelike izgubio na važnosti. Ne možemo znati kakav je i koliki bio opseg tarsatičanskog agera u to vrijeme, ali vjerojatno je poljoprivreda bila posve marginalizirana. Tek je gotsko razdoblje donijelo promjene.

III.

Obratimo sada pozornost na područje provincije *Savia*, koja se protezala istočno približno od linije Šapjane – Trebnja i sjeverno od približno linije Jelšane – Delnice – Velika Kladuša – Kozara – Makovljani – Doboj.

Kako se ona nazivala u doba Jeronima (konac 4. i početak 5. stoljeća)? *Laterculus Veronensis*, koji je sastavljen približno u prvoj polovini 4. stoljeća, nabroja u dijecezi Pannonije ove provincije: VI *Diocensis Pannoniarum habet provincias numero VII: 2 Pannonia inferior; 3 Savensis; 4 Dalmatia; Valeria; 6 Pannonia superior; 7 Noricus ripariensis; 8 Noricus mediterranea*.²³

Iz ovoga se popisa vidi da su se samo *Pannonia inferior* i *Pannonia superior* nazivale uz oznaku *Pannonia*, dok su se ostale provincije nazivale bez te poblize oznake. Drugim riječima, za provincije *Saviensis* (= *Savia*), *Dalmatia* itd. ne može se tvrditi da su se one nazivale *Pannonia Saviensis* ili *Pannonia Dalmatia*. Osim toga razvidno je da ovaj *Laterculus* nedvojbeno razlikuje provinciju *Savia* od ostalih provincija.

Slično je i s *Laterculus Polemii Silvii*, sastavljen oko 385., dakle u Jeronimovo doba. Prema tom popisu provincija bilo ih je *In Illirico* 19; 2 *Prima: Dalmatia (super mare)*; 3 *Secunda: Pannonia prima (in qua est Sermium)*; 4 *Tertia: Pannonia secunda*; 5 *Quarta: Valeria*; 6 *Quinta: Prevalis*; 7 *Sexta: Misia (superior) inferior*; 8 *Septima: Epirus vetus*; 9 *Octava: Epirus nova*; 10 *Nona: Noricus (ripensis, supra Danubium)*; 11 (*Decima: (Noricus) mediterranea*); 12 *Undecima: Savia*; 13 *Duodecima: Dardania*; 14 *Tertia decima: Haemimontus*; 15 *Quarta decima: Dacia*; 16 *Quinta decima: Scitia*; 17 *Sexta decima:*

²³ SEECK, *nav. dj.* (bilj. 19), 249.

*Creta insula; 18 Septima decima: Achaia; 19 Octava decima: Macedonia; 20 Nona decima: Thessalia.*²⁴

I ovdje je *Savia* zasebna provincija, čak na vrlo udaljenom mjestu od *Pannonia prima* (tj. *inferior*, koju se inače nazivalo *secunda*, a ne *prima*) i *Pannonia secunda* (tj. *superior* odnosno najčešće *prima*).

Par riječi o *Notitia dignitatum*, popisu iz sredine 5. stoljeća, koji se temelji ponajviše na starijem popisu približno iz konca 4. stoljeća, u koji su dodane neke nove vijesti, npr. o *comesu Italiae* (iz vremena nakon 402.).²⁵ Pri tom dodavanju dogodile su se i neke neobičnosti i neusklađenosti. I u tom, kudikamo najpotpunijem popisu, *Savia* je odvojeno spomenuta. *Pannonia (secunda, tj. inferior)* ima na čelu namjesnika provincije s visokom titulom *consularis*,²⁶ *Savia* ima uglednog namjesnika provincije s (rijetkom) titulom *corrector*,²⁷ a namjesnici ostalih »ilirskih« provincija imaju najskromniji naslov, *praesides*, i to: *Per Illyricum quattuor: Dalmaticarum, Pannoniae primae, Norici mediterranei, Norici ripensis.*²⁸ Nešto dalje u *Notitia dignitatum* ponovno su spomenute iste provincije, pod zajedničkim nazivom »Ilirika«: *Illyrici sex: Pannoniae secundae, Saviae, Dalmatiarum, Pannoniae primae, Norici mediterranei, Norici ripensis.*²⁹ Prvonavedeni popis namijenjen je utvrđivanju ranga (titule) namjesnika, a drugi daje ukupni popis provincija koje potpadaju pod *praefectus praetorio Italiae*, koja se dijeli na tri dijeceze (Italija, Ilirik, Afrika) pa su u dijecezi Iliriku popisane sve tamo pripadajuće provincije.

Notitia dignitatum pruža još neke podatke o provinciji Saviji: *rationalis summorum Pannoniae secundae, Dalmatiae et Saviae*;³⁰ *praepositus thesaurorum Siscianorum, Saviae*;³¹ *procurator monetae Siscianae*;³² *procurator rei privatae per Saviam.*³³

Pod naslovom *Dux Pannoniae*³⁴ u *Notitia dignitatum* navodi se *vir spectabilis dux provinciae secundae ripariensis sive*³⁵ *Saviae*. Točan naziv daje natpis CIL III 10981: *dux Aurelius Ianuarius v. p. dux Pannoniae secundae Saviae*.

Razumljivo je zašto je *dux Pannoniae secundae* zapovijedao i vojnim jedinicama u provinciji Saviji. One su bile jednostavno pridodane pograničnim jedinicama u *Pannonia secunda*, koja je, uostalom i bila prava pogranična provincija za razliku od susjedne Savije. To je i razlog zašto se kao *duces* spominju samo 1) *dux Pannoniae primae et Norici ripensis*, 2) *dux Pannoniae secundae* i 3) *dux Valeriae ripensis*. Dakako, kao što vojna or-

²⁴ *Nav. dj.*, 257.

²⁵ E. POLASCHEK, »Notitia dignitatum« u: *Realencyklopädie der classischen Altertumswissenschaft*, XVII, 1077 i d.

²⁶ SEECK, *nav. dj.* (bilj. 12), 104, Occ. I, 50 – 51.

²⁷ *Nav. dj.*, 105, Occ. I, 82 – 83.

²⁸ *Nav. dj.*, 105 – 104, Occ. I, 85 – 89.

²⁹ *Nav. dj.*, 109, Occ. II, 28-34.

³⁰ *Nav. dj.*, 149, Occ. XI, 10.

³¹ *Nav. dj.*, 149, Occ. XI, 124.

³² *Nav. dj.*, 150, Occ. XI, 39.

³³ *N. dj.*, 155, Occ. XII, 21.

³⁴ *Nav. dj.*, 188, Occ. XXX.

³⁵ SEECK, *isto*, mijenja *sive* u: *et*. Možda ne bi trebalo ni *sive* ni *et*. Vidi tekst uz iduću bilješku.

ganizacija sjedinjuje *Pannonia prima* i *Noricum ripensis* a da pritom civilna uprava ostaje odvojena, tako je to očito slučaj i s *Pannonia secunda* i *Savia*: one su civilno odvojene jedna od druge.

Prema tome, smatramo nedvojbenim da u Jeronimovo doba treba strogo lučiti provinciju *Savia* bilo od *Pannonia secunda* bilo od *Pannonia prima*. Kada Jeronim kaže za svoj rodni grad Stridon da je na granici Dalmacije i Panonije, on najvjerojatnije misli na administrativnu podjelu, koja je neprekidno postojala od približno 297., dakle, približno stotinu godina od vremena u kojem on piše da je rođen upravo na granici Dalmacije i Panonije. Da je Jeronim želio dati samo opću naznaku da je rođen negdje na sjeveru Dalmacije, on bi uporabio širi naziv Ilirika, koji je od sredine 4. stoljeća, točnije od cara Julijana (360. – 363.), označavao jednu od tri dijeceze pod prefektom *praetorio* Italije: *Italia, Illyricum, Africa*.

I kod pisaca iz istog razdoblja često se nalazi naziv Ilirik.³⁶ Ponegdje se spominje *Pannonia secunda*, tako da nema dvojbe da se pritom misli samo na tu pokrajinu, a ne i na Saviju.³⁷ Dakako da se i *Pannonia prima* često spominje na način da je vidljivo kako pisac misli samo na tu provinciju, a ne i na Saviju.³⁸

Dodajmo da uz već naprijed navedene vijesti o Saviji kao zasebnoj provinciji valja spomenuti i Sozomenovu vijest da se Alarik smjestio u »zemlji uz Dalmaciju i Panoniju«.³⁹ Po mnogima je ovdje najvjerojatnije mišljeno upravo na Saviju, jer se ona nalazi između *Pannonia prima* i *Dalmatia*. Po našem bi se ranijem mišljenju taj naziv odnosio na Liburniju.⁴⁰ Vjerojatno bi oba tumačenja trebalo povezati, tj. da se Alarik smjestio 402. u Saviji i na području Liburnije oko Tarsatike. Naime, zašto Sozomen nije napisao naprosto *Savia*, umjesto da se posluži nejasnom sintagmom »zemlje uz Dalmaciju i Panoniju«, koja upućuje na to da se Alarik sa svojom vojskom smjestio na širem području bilo od same Savije bilo samog područja oko Tarsatike?

U svakom slučaju, *Savia* se toliko puta samostalno spominje da nam se čini pretjeranom Šašelova tvrdnja, preuzeta od Varadyja,⁴¹ da bi u drugoj polovini 4. i prvoj polovini 5. stoljeća naziv Panonije »u pravilu« bio zajednički naziv za *Pannonia Savia* i *Pannonia secunda*.⁴²

³⁶ Npr. AMMIANUS MARCELLINUS (izd. E. Galletier, Pariz, 1968.), 15, 3, 7 (355. god.), 31, 10 (377. god.); SOZOMENOS, »Hist. eccl.« (izd. J. BIDEZ, *Kirchengeschichte*, Berlin, 1960., 394) 8, 25, 3. 4 i 9, 4, 2.; PHILOSTORGIUS, »Hist. eccl.« (»Kirchengeschichte« u: *Die griechischen christlichen Schriftsteller*), Leipzig, 1913., 12, 1.

³⁷ Npr. AMMIANUS MARCELLINUS (bilj. 36), 15, 3, 7 (355. god.); 16, 10, 20 (357. god.), 17, 12, 6 (358.) itd.

³⁸ Npr. ZOSIM (izd. F. PASCHOUD, Pariz, 1971.), 5, 29, 1; 5, 37, 1.

³⁹ SOZOMENOS (bilj. 36), 8, 25, 4:

εκ της Δαλματια και Παννονια βαρβαρου γης.

⁴⁰ MARGETIĆ, *nav. dj.* (bilj. 7), 444. Smatramo da našoj interpretaciji nije odlučujuća zapreka Sozomenovo spominjanje »barbarske« zemlje, jer se taj naziv može dobro odnositi i na *claustra Alpium Julianum*, zato što ona nisu »prava« Italija.

⁴¹ L. VARADY, *Das letzte Jahrhundert Pannoniens (376-476)*, Amsterdam, 1969., 287.

⁴² J. ŠAŠEL, »Antiqui barbari, Von der Spätantike zum frühen Mittelalter«, *Vorträge und Forschungen*, 25, Sigmaringen, 1979., 125 = *Opera selecta* (bilj. 22), 746.

IV.

Na osnovi analiza iz prethodnih točaka pokušat ćemo predložiti naše mišljenje o ubikaciji Jeronimova Stridona. Radi lakšeg praćenja naših izlaganja priložili smo zemljovid sa she-matski ucrtanim granicama Italije, *claustra Alpium Julianum*, Savije i *Pannonia secunda*.

1. Nije prihvatljivo smjestiti Stridon na području Tarsatike odnosno njezina pretpostav-ljenog agera. Čini nam se u tom slučaju nemogućim da bi Jeronim govoreći o svojem rod-nom mjestu propustio naglasiti da je Stridon »unutar Italije« ili »uz granicu Italije« ili ne-kako slično. To, dakako, vrijedi za sve »istarske« teorije o položaju Stridona.

2. U doba sastavljanja svog spisa *De viris illustribus* područje između Drave i Save već je dobrih stotinu godina organizirano kao zasebna provincija *Savia* pa se kao takva spomi-nje u svim »službenim« popisima provincija. Kao zasebna provincija ona je potvrđena u epigrafičkim spomenicima (doduše, samo jednom, ali drukčijih natpisa nema) i u djelima raznih autora. Ako se koji put i pojavljuje podatak o Saviji kao jednoj od »Panonija«, on-da je to ipak samo posljedica piščeve želje da ne nabraja poimenično one »Panonije« o kojima piše, odnosno iz neznanja. Nerijetko se, uostalom, spominje i *Ilirik*, što je odraz bilo želje da se obuhvati čitavu dijecezu bilo nečeg sličnog.

Ipak, nije **posve** isključeno da je Jeronim za Saviju uporabio izraz »Panonija«,⁴³ samo je i u tom slučaju njegov Stridon nedvojbeno morao biti prilično udaljen od »Italije«, jer je u protivnom teško zamisliti da Jeronim ne bi spomenuo Italiju, i to iz više očitih razloga.

3. Najprivlačnija nam se čini teza da je Stridon ležao na granici Dalmacije i *Pannonia secunda*, jer je to jedino područje za koje se u njegovo doba – a, uostalom već od konca 3. stoljeća – može s punim pravom reći da je na granici Dalmacije i **Panonije**.⁴⁴

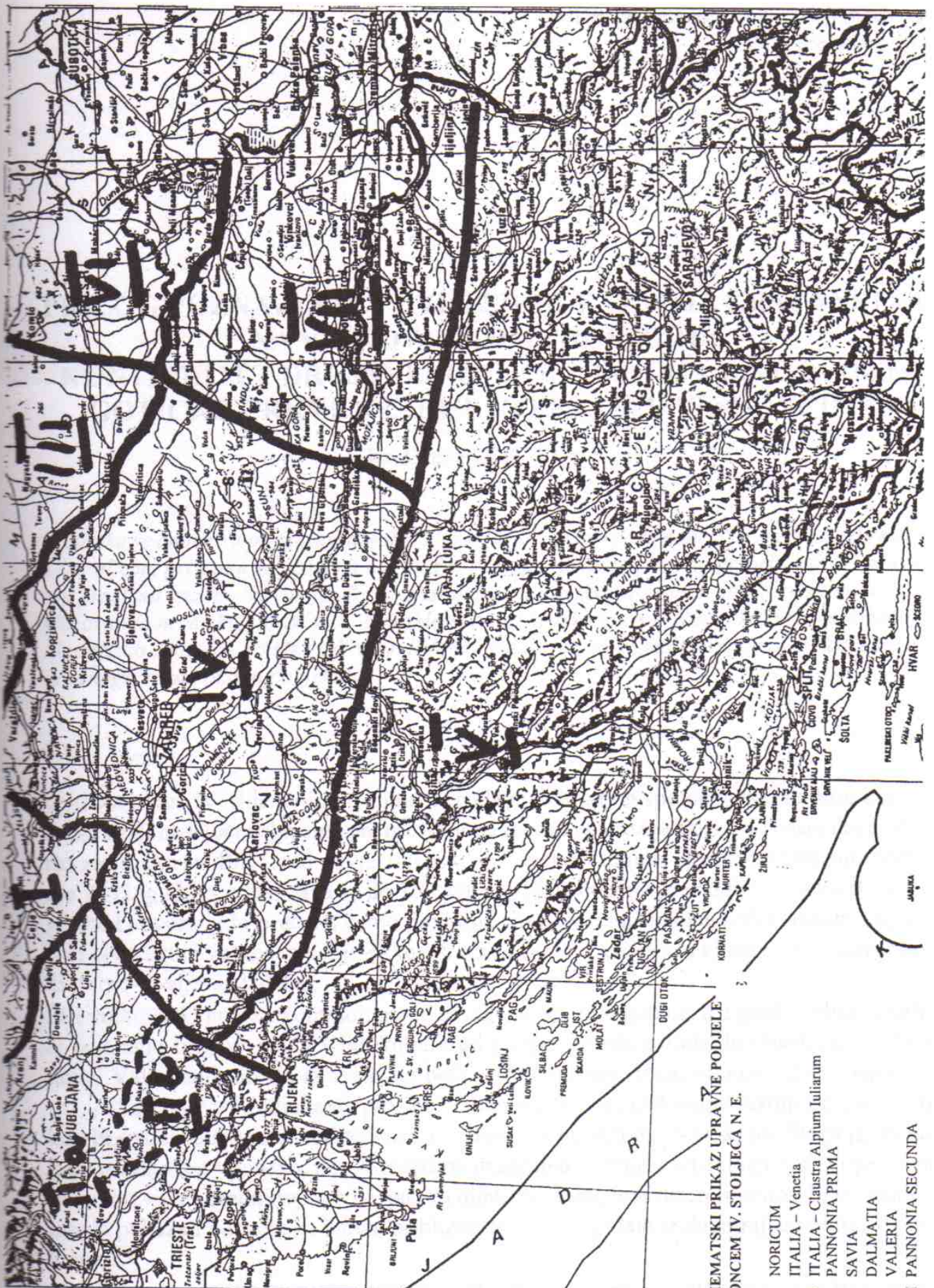
Summary

JEROME'S *OPPIDUM STRIDONIS*

In this article author determines all the sources relevant for the revelling of Stridon, the place of birth of St. Jerome. Moreover, the author is trying to investigate the range of the duties and powers incorporated in the title comes Italiae, which is mentioned in Notitia dignitatum. Futher-more, he examines notes on provinces mentioned in Laterculus Veronensis and Laterculus Polemii Silvini. On the basis of this analysis the author draws readers attention to the fact that in the Jerome's time existed provincia Savia, so that the Jerome's note that Stridon was placed on the borders of Dalmatia and Pannonia probably concerns only parts of Dalmatia that were placed next to Pannonia secunda.

⁴³ A. LIPPOLD, »Westillyricum und Nordostitalien in der Zeit zwischen 364 und 455 unter besonderer Berücksichtigung Theodosius I.«, *Westillyricum und Norditalien in der spätrömischen Zeit*, Ljubljana, 1999., 23.

⁴⁴ Naša je teza, dakako, otvorena za daljnju diskusiju. Posebno bismo istaknuli usmeno priopćenje književnice Srebrenke Iveković. Ona smatra da je Jeronim u nazivu Stridon dao skrivenu točniju poruku čitatelju gdje se on zapravo rodio. Ideja nam se čini vrlo privlačnom, ali, dakako, njezinu znanstvenu opravdanost trebalo bi podrobnije argumentirati.

ŠEHMATSKI PRIKAZ UPRAVNE PODJELE
KONCEM IV. STOLJEĆA N. E.

- I NORICUM
- Ila ITALIA – Venetia
- Ib ITALIA – Clausura Alpium Iuliarum
- III PANNONIA PRIMA
- IV SAVIA
- V DALMATIA
- VI VALERIA
- VII PANNONIA SECUNDA